

# Kur'an Bağlamında İslam Öncesi Mekke Toplumundaki Tanrı ve Ahiret İnancı

Mevlüt GÜNGÖR\*

## ABSTRACT

*Beliefs of God and Hereafter in Pre-Islamic Mekkan Society in the Context of the Qur'an. It is necessary to know in detail the beliefs and worldview of the first audience of the Qur'an in order to understand the quranic belief system correctly. What did they believe? Did they believe in Allah? How did they explain their polytheism? What was the origin of the idol worshipping? Did they believe hereafter? Did they have any knowledge of hereafter before Islam? How did they see worldly life according to their faith? We aim at answering the abovementioned questions from the Qur'anic point of view in our work.*

**KEYWORDS:** *Mekkan society, polytheism, polytheists, the reasons of polytheism, idols*

## Giriş

Özette de belirttiğimiz gibi, biz bu makalemizde Kur'ân'ın anlaşılmasına karınca kadarınca bir katkıda bulunabilmek için onun ilk muhataplarının inanç dünyası hakkında Kur'ân'ın bize haber verdiği kadarıyla bilgi sunmaya çalışacağız. Çünkü onlar Kur'ân'ın ilk muhataplarıdır. Kur'ân, öncelikle onlara hitap etmiş ve onların durumlarını esas almıştır. Hiç şüphesiz Kur'ân çağlar üstü bir kitaptır. O herkese ve her gün adeta yeniden nazil olmaktadır. Ancak o mesajı iyi anlayabilmek için nüzul ortamına inmek, ordaki havayı iyi koklamak ve satır aralarını da iyi okumak gerekmektedir. İşte biz bu makalemizde Kur'ân'ın öncelikle en önem verdiği iki ana konuda yani, tevhit ve âhiret inancı konusunda Mekke müşriklerinin durumunu ortaya koymak için önce onlarda bir Allah inancının olup olmadığını tesbit edecek arkasından taptıkları putların aslının ne olduğunu ve onlara neden tapma ihtiyacı duyduklarını sorgulayacağız. Daha sonra da Onlarda bir âhiret inancının olup olmadığını, en azından İslam'dan önce bu konuda bir bilgilerinin olup olmadığını yine Kur'an'a dayanarak ortaya koymaya çalışacağız. En sonunda da mevcut inançlarına dayalı olarak nasıl bir hayat anlayışı inşa ettiklerini saptayacağız.

\* Prof. Dr., Ankara Ün. İlahiyat Fakültesi.

### İslam öncesi Mekke toplumunda Allah inancı var mıydı?

Mekke toplumu İslam'dan önce de "Allah" biliyor, tanıyor ve Onu en büyük ilah olarak kabul ediyordu. Kur'ân, İslam öncesi durumları itibarı ile onlara "müşrik" adını verdiği göre zaten "müşrik" olmanın olmazsa olmaz şartı Allah'a inanmış olmaktır. Zira müşrik demek Allah'a inanan, ama bir şekilde Ona ortak koşan kimse demektir.<sup>1</sup> Allah'a hiç inanmayan bir kimsenin Ona başka bir şeyi ortak koşması dolayısıyla müşrik olabilmesi zaten söz konusu olamaz. Buna göre, İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe'nin de dediği gibi, her müşrik kâfir, fakat her kâfir müşrik değildir. Çünkü şirkten başka da küfür çeşitleri vardır.<sup>2</sup> Mekke müşriklerinin "Allah" ismi ile Ona inandıkları tarihen de sabit bir gerçektir.<sup>3</sup>

Nitekim, Yüce Allah, onların çoğunun Allah'a inandığını ama şirk koşarak inandığını bir âyette şöyle ifade etmektedir:

"Onların çoğu Allah'a ancak müşrik oldukları halde inanırlar."<sup>4</sup> Yani, insanların çoğu Allah'a inanırlar ama bir taraftan da bir şekilde Ona ortak koşarlar.

Nitekim Mekke müşriklerinin de şirk bir tarafa bırakılacak olursa mükemmele yakın bir Allah inancına sahip olduklarını görüyoruz. Bu durum, Kur'ân'da kendilerine peş peşe sorulan sorulara verdikleri cevaplardan açık bir şekilde anlaşılmaktadır:

"Onlara de ki: "Biliyorsanız söyleyin, bu yeryüzü ve onda bulunan her şeyin sahibi kimdir? "Allah'tır." diyecekler. O halde niye düşünmüyor (ve şirke kapılıyor)sunuz de. Yine sor onlara: Yedi göğün ve büyük arşın Rabbi kimdir?" "Allah'tır." diyecekler. "O halde (Ona şirk koşmaktan) korkmaz mısınız?" de. Şunu da sor onlara: "Eğer biliyorsanız söyleyin, kâinatta bulunan her şeyin sahipliği ve yönetimi kendi elinde olan, ayrıca kendisi her şeyi koruyan ama kendisi korunmaya ihtiyacı olmayan kimdir? "Allah'tır." diyecekler. Söyle onlara "O halde nasıl oluyor da (o şirkin) büyüüne kapılıyorsunuz?"<sup>5</sup>

Benzeri ayetlerde de kendilerini,<sup>6</sup> gökleri ve yeri yaratanın,<sup>7</sup> gökten suyu indirip ölümünden sonra yeryüzünü tekrar diriltenin,<sup>8</sup> gökten ve yerden rızıklandırmanın, kulaklara ve gözlere hükmedenin, ölüden diriyi, diriden de

1 Bkz. İbnü Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut, 1968, X, 448-449; ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, Beyrut, 1966, VII, 148.

2 Bkz. İbn Hazm, *el-Fastu fi'l-Milel ve'l-Ehvâi ve'n-Nihal*, Beyrut, 1975, III, 222; Ahmed Sâim, *Kılavuz, İman-Küfür Sınırı*, İstanbul, 1982, s.60.

3 Mes'ûdî, *Mürücu'z-Zeheb ve Meâdini'l-Cevher*, Beyrut, 1976, II, 126; Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihal*, Beyrut, 1986, II, 236; Ali Rafet Öskan, *Eski Araçlarda Putperestlik Doğuşu ve Ortaya Çıkış Sebepleri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1991, s. 56; Yılmaz, Hüseyin, *Kur'ân Işığında Müslim-Gayrimüslim Münasebetleri*, İstanbul, 1997, s.39-41.

4 Yûsuf 12/106.

5 Mü'minûn 23/84-89.

6 Zuhruf 43/87.

7 Lokman 31/25; Zümer 39/38; Zuhruf 43/9

8 Ankebût 29/61,63.

ölüyü çıkartanın ve kainattaki bütün işleri düzenleyip yürütenin<sup>9</sup> Allah olduğunu itiraf etmektedirler.

Bu durumda insanın aklına şu soru gelmektedir. Peki onların taptığı bu putların aslı neydi, nerden ve nasıl ortaya çıkmıştı? Bu konu hakkında da Kur'an bize birtakım ipuçları vermektedir.

### Putların aslı neydi?

Çeşitli kaynaklardan bu putların aslının, vaktiyle toplumda yaşamış, sayılmış ve sevilmiş bir takım kimseler olduğu anlaşılmaktadır.<sup>10</sup> Bu durum, Kur'an'daki bazı âyetlerden de açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunların Allah indinde de makbul kimseler oldukları kabul edilerek ölümlerinden sonra hatıralarına yapılan heykeller daha sonra zamanla kutsallaşmış ve birer put haline gelmiştir. Nitekim, bu putların birer insan heykeli<sup>11</sup> olduklarını şu âyetlerden net bir şekilde anlamaktayız:

“Şüphesiz ki, sizin Allah'tan başka kendilerinden bir şeyler istedikleriniz (aslında) sizin gibi kullardır. Eğer iddianızda sâdık iseniz onlara seslenin de bakalım size cevap versinler. (Onlar size nasıl cevap verecekler, onların şu anda) yürüyebildikleri ayakları mı var? Tutabildikleri elleri mi var? Görebildikleri gözleri mi var? Duyabildikleri kulakları mı var? (Yani, onların ayakları, elleri, gözleri ve kulakları var ama taştan olduğu için hiçbir işe yaramıyorlar) (İşte size meydan okuyorum) Bütün o Allah'a ortak koştuğunuz (sahte) tanrılarınızı (yardıma) çağırın. Sonra da bana istediğiniz tuzağı kurun. Bana hiçbir mühlet de tanımayın. (Hemen ne yapabiliyorsanız yapmaya başlayın.) Şüphesiz ki, benim dostum, dayanağım Allah'tır. O Allah ki bu Kitabı indirmiştir. O, sâlihlerin dostudur, yardımcısıdır. Ama sizin Allah'tan başka kendilerinden bir şeyler istedikleriniz (sahte ilahlarınızı) size yardım edemezler. (Bırakın size) Onlar kendilerine bile yardım edemezler. Onları doğru yola çağırırsanız duyamazlar (Çünkü kendileri sağ değildirler, sadece ortada heykelleri vardır.) Onları size bakar gibi görürsünüz ama onlar sizi göremezler. (Çünkü heykelleri karşınızda sanki size bakar gibi durmaktadır, ama aslında görememektedirler.)

9 Yûnus 10/31.

10 *Sahîhu'l-Buhârî*, Tefsîru'l-Kur'ân, Nûh Suresi 1, et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Ayi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1984, XIV, 29.cüz, s.99; İbnu Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, Mısır, 1936, I,79; İbnu'l-Kelbî, *Kitâbu'l-Esnâm*, s.48; Nadim Macit, *Kur'ân ve Hadîse Göre Şirk ve Müşrik Toplum*, Konya, 1992, s.225, 339-340; Ali Akpınar, *Hz.Muhammed'in (sav) Müşriklerle Münasebetleri*, İstanbul, 1993, s.25-27; Zekerîyya Pak, *Kur'ân'da Kulluk*, İstanbul, 1999, s.173-174; William Montgomery Watt, *Hz.Muhammed'in Mekke'si Kur'ân'da Tarih*, terc. Mehmet Akif Ersin, Ankara, 1995, s.62-63; Saîd b.Ali El-Kahtânî, *Şirkten Korunmak*, Terc.İshak Emin Aktepe, İstanbul, 2005, s. 45; Ahmet Çelebi, *İslâm Öncesi Mekke ve Tarih Anlayışımız*, İstanbul, 1997, s. 179-181; Yaşar Çelikkol, *İslâm Öncesi Mekke*, Ankara, 2003, s.152-153, 162,

11 Şemsettin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, Sadeleştirilenler: M.Mahfuz Söylemez ve Mustafa Hizmetli, Ankara, 1997, s. 69-70

Görüldüğü gibi, aslında bu 6 ayetlik pasaj bile durumu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bundan başka şu ayetlerde de konu daha da netleşmektedir:

“Onların (ilahlaştırarak) Allah’tan başka taptıkları kimseler hiçbir şey yaratamazlar. Onlar zaten kendileri (Allah tarafından) yaratılmışlardır. (Heykelleri ortadadır ama) Onlar ölüdürler, diri değildirler. Onlar ne zaman diriltileceklerini bile bilemezler. (Şunu iyi bilin ki,) Sizin ilâhınız tek bir ilahdır...”<sup>12</sup>

“Yoksa o küfredenler benimle birlikte benim kullarımı da ilahlar edindiklerini zannediyorlar?!”<sup>13</sup>

“(âhret gününde Allah’ın huzurunda iken) Ortak koşanlar, ortak koştukları kimseleri (yani putlarını) görünce şöyle derler: “Ey Rabbimiz işte bizim Senden başka (ilahlaştırıp) kendilerine duâ edip yardım istediğimiz kimseler. Onlar da hemen onlara laf attılar: “Sizler gerçekten yalancılarsınız!”<sup>14</sup>

Görüldüğü gibi, onlar ilahlıklarını reddetmektedirler. Elbette reddecekler ve karşı tarafı yalancılıkla suçlayacaklardır.<sup>15</sup> Çünkü, o gün Yüce Allah’ın huzurunda ilah pozisyonunda olmak hiç de hayırlarına olan bir şey değildir. Tabi bu arada kendi ihtiyarları dışında ölümlerinden sonra ilahlaştırılan kimseleri de bir kenarda tutmak gerekir. Nitekim bu ilahlardan: “Ved, Suvâ, Yeğûs, Yeûk ve Nesr” isimleriyle beşinin arda arda sıralandığı âyetin<sup>16</sup> tefsirinde müfessirler bunların vaktiyle yaşamış sâlih adamlar olduğunu bilhassa belirtmişlerdir.<sup>17</sup>

Putların aslının vaktiyle yaşamış bir takım insanlar olduğu tesbitini yaparken, bu putların arkasında yer alan ve putları istedikleri gibi kullanan, onları istedikleri şekilde konuşuran ve menfaatlerine alet eden toplumun ileri gelenlerini de gözardı etmemek gerekir. Çünkü ilahlık yetkilerini bizzat onlar kullanmış ve toplumu istedikleri gibi yönlendirmişlerdir.<sup>18</sup> Taştan, tahtadan yapılmış olan putların konuşması, etrafa emirler yağdırması zaten söz konusu olamaz. Ama bu kimseler onları istedikleri gibi konuşurmakta ve onlar adına emirler vererek hükümler koymaktaydılar. Bunun en açık örneği olarak En’am suresinde hangi hayvanların etinin yenilip yenilemeyeceği, kimlerin yeyip kimlerin yiyemeyeceği hakkında koymuş oldukları detaylı hükümleri verebiliriz.<sup>19</sup>

12 Nahl 16/20-22.

13 Kehf 18/102.

14 Nahl 16/86.

15 Yûnus 10.28-29; Nahl 16/86-88; Meryem 19/81-82; Fâtur 35/13-14; Ahkâf 46/5-6.

16 Nûh 71/23.

17 *Sahîhu'l-Buhârî*, Tefsîru'l-Kur’ân, Nûh Suresi 1, et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te’vîli Ayi'l-Kur’ân*, Beyrut, 1984, XIV, 29.cüz, s.99; Abdurrahman b.Ali el-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr*, Beyrut 1984, VIII, 373; et-Taberî, *Mecmeu'l-Beyân*, Beyrut, 1988, X, 547; el-Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, Beyrut, trz, XIX, 77; Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, Eser Neşriyat, VIII, 5376-5377.

18 Bu konuda bkz. el-Câhız, *Kitâbu'l-Hayevân*, Beyrut, 1950, VI, 202-203; Ali Rafet Öskan, *Age*, S.66, 69-70; Nadim Macit, *Kur’ân ve Hadîse Göre Şirk ve Müşrik Toplum*, Konya, 1992, s.306-307.

19 En’am 6/138-139.

Bu kimseler, bu kurulu düzenden istifade ettikleri ve putları istedikleri gibi kullandıkları için Hz. Peygamber'e ilk karşı çıkanlar onlar olmuş ve menfaatlerinin altüst olacağını gördükleri için bütün güçleri ile Hz. Peygamber'in mesajının yayılmasına engel olmaya çalışmışlardır. Dünyada iken bunların peşinden giden kimselerle bu kimseler arasında âhiret gününde çok enteresan karşılıklı atışmaların olacağı Kur'an'da canlı anlatımlarla yer almıştır:

"Keşke sen o (Allah'a ortak koşarak) haksızlık edenleri Rablarının huzurunda (süklüm-püklüm) durdurulmuş bir vaziyette karşılıklı olarak birbirlerine laf atarken bir görsen!! Toplumun ezilen alt tabakasından olanlar (= müstazaflar) üst tabakadaki ezenlere (= müstekbirlere) şöyle derler:" Siz olmasaydınız, biz elbette inanan kimseler olurduk. Bu sefer müstekbirler müstazaflara şöyle derler: "Doğru yol geldikten sonra ondan sizi biz mi alıkoyduk. Bilakis sizler zaten günahkar kimselerdiniz." Bu sefer de müstazaflar müstekbirlere şöyle cevap verirler: "Bilakis sizler gece gündüz tuzak kurar Bizim Allah'a nankörlük etmemizi ve ona ortaklar koşmamızı bize emrederdiniz." Onlar (artık yapacak bir şey kalmadığı için) azabı karşılarında görünce pişmanlıklarını gizlerler. Biz de onları (cehenneme götürmek üzere tutukluluk) halkalarını boyunlarına geçiririz. (Ne dersiniz?) Onlar (yani her iki taraf da) ancak ve ancak kendi yaptıklarının karşılığını görmüyorlar mı?!"<sup>20</sup>

Yani aslında her iki taraf da suçludur. Bunlar onları saptırmış, ama bunlar da akıllarını kullanmadan körü körüne onların peşlerinden gitmişlerdir. Ama uyanıp biz ne yapıyoruz diyerek kendilerine bir çeki düzen verebilselerdi belki de kendilerini saptıranları bile doğru yola sokabilirdi.<sup>21</sup>

Kur'an, putların aslının genel olarak insan olduğunun tespitini yaparken müşriklerin bazı putlarını erkek olarak, bazılarını da dişi tanrıçalar olarak isimlendirdiklerini görüyoruz. Nitekim onlar melekleri de Allah'ın kızları olarak vasıflandırmışlar ve onları temsilen yaptıkları dişi tanrıçalara da tapmışlardır. Onların dişi tanrıçalara tapıtıkları âyette şöyle ifade edilmiştir: "Onlar Allah'tan başka ancak bir takım dişi ilahlara tapıyorlar. (Aslında) onlar ancak ve ancak Allah'ın lânet ettiği o inatçı şeytana tapmaktadırlar"<sup>22</sup> Yani bu tavırlarıyla Şeytanı memnun etmiş olmaktadırlar. Bu dişi tanrılardan üçünün adı Necm suresinde şöyle geçmektedir:

"Gördünüz mü o Lât ve Uzzâ'yı ve üçüncüleri olan diğer (tanrıça) Menât'ı?!"

Bu soru ile Yüce Allah onlara sanki şöyle demektedir: Tapıtığınız şu ilahlara bir bakın, onların hiçbir gücü var mı? Olağanüstü bir durumlarına şahit oldunuz mu? Onlara tapmaya hiç değer mi? Daha sonraki âyette ise Yüce Allah kız çocuklarından nefret ettikleri halde tanrılarına dişi isimler vermelerindeki ve melekleri de Allah'ın kızları diye vasıflandırmalarındaki çelişkiyi yüzlerine

20 Sebe' 34/31-33.

21 Benzeri atışma sahneleri için bkz. Bakara 2/165-166; A'râf 7/37-39; Yûnus 10/28-29; İbrâhîm 14/21; Nahl 16/86-88; Enbiya 21/98-99; Furkân 25/17-19; Şuarâ 26/94-102; Sâffât 37/12-39; 50-62; Sâd 38/59-61; Kâf 50/27-28.

22 Nisa 4/17.

vurarak alaylı bir ifade ile onlara şu soruyu yöneltmektedir: “Demek size erkekler, Ona (yani Bana) ise kızlar?! Eğer böyle ise bu gerçekten insafsız bir taksim !!...” Devam eden âyette ise Yüce Allah bütün bunların uydurma şeyler olduğunu belirterek şöyle der: “Bütün bunlar, ancak ve ancak sizin ve atalarınızın (uydurup) isimlendirdiği (içi kof) birtakım isimlerden ibarettir. Allah onlarla ilgili olarak hiçbir delil indirmemiştir. Onlar ancak ve ancak zanna ve nefislere hoş gelecek şeylere tabi oluyorlar. Artık onlara Rab’larından doğru yol gelmiştir”<sup>23</sup> Yani artık hiç bir aslı olmayan bu putları bir tarafa bırakıp yeni gelen dine uymaları gerekir.

Bu noktada müşrikler Allah’a inanmalarına rağmen acaba onlar niçin putlara tapma ihtiyacını duymuşlardı sorusu akla gelmektedir. İşte biz bundan sonra onların bizzat kendilerinin söyledikleri ve Kur’ân’ın bize haber verdiği ifâdelerine dayanarak bunu ortaya koymaya çalışacağız.

### **Müşrikler putlara taparken kendilerine göre hangi gerekçelere dayanıyorlardı?**

Mekke müşriklerinin içine düştükleri şirki meşru göstermek için ileri sürdükleri gerekçeler Kuran’da çeşitli vesilelerle farklı farklı surelerde gündeme gelmiştir. Buna göre müşriklerin kendi ağızlarından verilen ve bizim tesbit edebildiğimiz gerekçeler şunlardır:

1. Putlar vasıtası ile Allah’a daha çok yaklaştıkları iddiası,
2. Putlardan güç, destek ve şeref aldıkları iddiası,
3. Putların Dünyada kendilerine yardım edeceklerini zannetmeleri,
4. Atalarımızı böyle bulduk, onların izinden gidiyoruz demeleri,
5. Aynı puta gönül vermenin aralarında bir sevgi bağı oluşturması,
6. Putları Allah katında muteber şefaatçiler (=aracılar) olarak kabul etmeleri,

Şimdi de bu gereçleri ayetlere dayanarak açıklamaya çalışalım:

1. Putlar vasıtası ile Allah’a daha çok yaklaştıkları iddiası

Bu durum, Kur’ân’da tesbit edebildiğimiz kadarıyla iki yerde açıkça ifade edilmiştir. Bunlardan birisinde şöyle buyrulur:

“Dikkat ediniz! Katıksız itâat sadece Allah’ın hakkıdır. Fakat Ondan başka ilahlar edinenler, “Biz onlara ancak ve ancak bizi Allah’a daha çok yaklaştır-sınlar diye tapıyoruz” (derler.)”<sup>24</sup>

Görüldüğü gibi, âyette önce Yüce Allah’ın kendisine şirk bulaşmamış katıksız bir itaat istediği ortaya konulmakta ardından da müşriklerin böyle yapmayı göya kendisine daha çok yaklaşmak maksadıyla araya başka ilahları da soktukları ifade edilmektedir.

Bu konuda ikinci olarak gündeme getireceğimiz ayette ise Yüce Allah bizi kıyametten bir sahneye götürmektedir. Kıyamet kopmuş, büyük mahkemede

23 Necm 53/19-23.

24 Zümer 39/3.

müşrikler imtihanı kaybettikleri için çok daralmışlardır. İşte tam bu noktada Yüce Allah, onların dünyadaki bu yanlış anlayışlarını hatırlatarak ince bir alayla şöyle demektedir:

“Hani, Allah’tan başka (göya) Ona yaklaşmak için Ondan başka edindikleri (tanrılar yetiştirip) onlara yardım etseler ya!? Onlar (bugün bunlara yardım etmek şöyle dursun) tam aksine işte bunlardan kaçıp gittiler. Zaten bu, sırf kendilerinin bir uydurması ve (hayatları boyunca Allah’a) iftira edip durdukları bir şeydi.”<sup>25</sup>

Şüphesiz bu iddia, müşriklerin putları, Allah tarafından tanınmış, sözlerine itibar edilen ikinci, üçüncü, dördüncü... derecede ilahlar olarak kabul etmeleri zannına dayanmaktaydı. Başka bir ayette Yüce Allah onların bu zanlarını yine alaylı bir soru ile şöyle çürütmektedir: “Söyle onlara: Yoksa siz Onun ne göklerde ne de yerde bilmediği bir şeyi mi Allah’a haber veriyorsunuz?! O, onların ortak koştuıkları (bütün sahte ilahları)ndan münezzehtir ve yücedir.”<sup>26</sup> Yani, benim itibar ettiğim ikinci, üçüncü, dördüncü... derecede ilahlar olsa bundan, önce benim haberim olması gerekirdi. Ben bile böyle bir şeyden haberdar değilken siz kalkmış Bana bir takım yardımcılarımdan olduğunu haber veriyorsunuz. Bu ne kadar garip bir iddiadır (!) demeye getirmektedir.

Kur’an sadece burada değil daha pek çok yerde onların bu zanlarının hiçbir delile dayanmadığını ve kuru bir iddiadan bir ibaret olduğunu eğer bu konuda ellerinde sağlam bir delilleri varsa ortaya koymalarını her fırsatta onlardan istemektedir.<sup>27</sup>

## 2. Putlardan güç, destek ve şeref aldıkları iddiası

Müşrikler, putları kendileri için bir üstünlük ve şeref kaynağı olarak görmekte ve onlardan destek aldıklarını ifade etmektedirler:

“Kendilerine güç, destek ve şeref versin diye tuttular Allah’tan başka birtakım ilahlar edindiler. Hayır öyle değil ! Onlar (yarın âhîret gününde) onların tapınmalarını inkar edecekler ve (onlara dost değil) düşman olacaklar.”<sup>28</sup>

## 3. Putların Dünyada kendilerine yardım edeceklerini zannetmeleri

Bu konuda da Yüce Allah, Yasin suresinde şöyle buyurmaktadır:

“Belki kendilerine yardımları dokunur diye tuttular Allah’tan başka birtakım ilahlar edindiler. Fakat onlar aslında onlara yardım edemezler, ama kendileri onlar için (yani o putlar için, onları koruyan ve onları ayakta tutan) hazır asker durumundadırlar.”<sup>29</sup>

25 Ahkâf 46/28.

26 Yunus 10/18.

27 Enbiya 21/24; Neml 27/64;

28 Meryem (19): 81-82.

29 Yasin 36/74-75.

Ayetin sonundaki ifâdede ince bir alay vardır. Müşrikler, umdukları yardımı onlardan alamayacakları gibi, bu putlar aslında onlara muhtaç durumdadır ve onlar sayesinde varlıklarını sürdürmektedirler. Yoksa onların böyle yanlış bir anlayışları olmasa bu putların ayakta durmaları ve varlıklarını devam ettirmeleri söz konusu olamazdı. Yüce Allah bu putların onlara ne fayda ne de zarar veremeyeceklerini daha pek çok ayette vurgulamıştır.<sup>30</sup>

#### 4. Atalarımızı böyle bulduk, onların izinden gidiyoruz demeleri

Müşriklerin bâtil inanç ve ibadet uygulamaları için ısrarla ileri sürdükleri gerekçelerden birisi de “Biz atalarımızı böyle bulduk, onların izlerinden gidiyoruz demeleridir. Buna örnek olarak şu âyetini burada zikredebiliriz:

“Hayır, (onların ellerinde ne bir bilgileri var, ne de bir kitapları) Onlar sadece, “Biz atalarımızı bir din üzerine bulduk, biz de onların izlerinden giden kimseler olarak doğru yoldayız.” derler.”<sup>31</sup>

Müteakip ayette kendilerine yeni bir peygamber gönderilen bütün memleketlerin halklarının bilhassa üst tabakada olanlarının kurulu düzenin bozulmasını hiç istemediklerinden dolayı hep aynı tepkiyi gösterdikleri belirtilir. Benzeri başka âyetlerde de onların körü körüne taklitten kaçınmaları gerektiğine işaret edilerek, atalarının yanlış bir tercih yapmış olabilecekleri ihtimalini göze alarak kendi akıllarını çalıştırmalarının en doğru yol olacağı belirtilir.<sup>32</sup>

#### 5. Aynı putlara gönül vermenin aralarında bir sevgi bağı oluşturması

Aynı putlara gönül vermiş olmanın dünyada iken bu insanlar arasında bir sevgi bağı kurulmasına vesile olması da Kur’an’da Hz.İbrahim’in ağzından ifade edilmektedir. Ama temelsiz olan bu bağ yarın ahirette gerçekler ortaya çıkınca geçerliliğini yitirecek ve bu insanlar birbirlerine küfretmeye ve lanet okumaya başlayacaklardır. Bizim aramızda hiç mi aklı başında bir adam yokmuş, bizi uyarmamış diye birbirlerine kızarak atışacaklar ve hayflanacaklardır. Bu durum ayette şöyle anlatılır:

“O şöyle dedi: “Sizler ancak ve ancak dünya hayatında aralarınızda bir sevgi vesilesi olsun diye tuttunuz Allah’tan başka putlar edindiniz. Ama sonra ahiret gününde (aranızdaki bu sevgi bağı kopacak ve) birbirinize küfredecek ve lânet edeceksiniz. Artık orda sizin barınağınız ateştir ve size yardım edecek hiçbir kimse de yoktur.”<sup>33</sup>

#### 6. Onlar Allah katında muteber şefaatçilerimizdir demeleri:

Bu husustaki âyetlerden birisinde Yüce Allah konuya bir soru ile girerek şöyle buyurur:

30 Hac 22/12; Yunus 10/18, 106; Furkân 25/55; Enbiya 21/66.

31 Zuhruf 22.

32 Bakara 2/170

33 Ankebut 25.



“Yoksa onlar Allah’tan başka şefaathçılar mı edindiler? Sor onlara: O şefaathçılarınız hiçbir güce sahip olamasalar ve hiçbir şeyi akledemeseler de mi?! (onlara hâlâ itibar edeceksiniz?!) Onlara de ki bütün şefaath sadece Allah’ındır. Göklerin ve yerin sahipliği ve idaresi sadece Onundur. Ve sizler sadece • Ona (Onun huzuruna hesap vermek üzere) döndürüleceksiniz.”<sup>34</sup>

Konu ile ilgili âyetlerden birisi de Yûnus sûresindedir:

“ Onlar, Allah’tan başka, aslında kendilerine ne bir fayda, ne de bir zarar veremeyecek olan bir takım şeylere (putlara) tapıyorlar ve (bu tutumlarını izah konusunda ) şöyle diyorlar: “Onlar bizim Allah katındaki şefaathçılarımızdır.”<sup>35</sup> Yani, onlar Allah’la aramızda aracı olan ikinci üçüncü, dördüncü . . . derecede ilahlardır. Onlar vasıtası ile biz Allah’ı memnun eder, Ondana daha çok yardım alırız iddiasında bulunmaktadırlar. “İndellah” diyerek onların Allah katında tanınmış ve muteber ilahlar olduğunu da iddia etmiş olmaktadır. Halbuki âyetin sonunda Yüce Allah yukarda da geçtiği gibi onların bu iddialarını “Yoksa Benim bilmediğim bir şeyi Bana haber mi veriyorsunuz?” diyerek ince bir alayla reddetmektedir.. Yani, Benimle sizin aranızda böyle araçlar olmuş olsa ilk önce Benim bundan haberdar olmam gerekirdi Halbuki, Benim böyle bilgim yok! Siz bunları nerden çıkardınız demeye getirmektedir.<sup>36</sup>

### Müşrikler âhirete inanıyorlar mıydı?

Yukardaki ayetlerde müşriklerin putlarından şefaath bekledikleri için âhirete inandıkları zannedilebilir. Halbuki onlar âhirete kesinlikle inanmıyorlardı.<sup>37</sup> O halde onlar bu şefaathi sadece dünyadaki işlerinin hep iyi gitmesi ve gelebilecek felaketlerden, bela ve musibetlerden korunmaları için bekliyorlardı.<sup>38</sup> Müşrikler ahiret hayatına inanmadıkları gibi, bu konuda çok da katı idiler. Yeniden dirilmeyi çok basit olarak düşünüyorlar ve çürümüş kemiklerin tekrar canlanması asla mümkün değildir diyorlardı. Nitekim bu durum cahilî arap şiirine de aksetmiştir.<sup>39</sup>

Yüce Allah, Kur’ân’da daha pek çok âyette onların âhirete kesinlikle inanmadıklarını net bir şekilde ortaya koymaktadır. İşte bunlardan birisi:

“Onlar yeminlerinin bütün gücüyle Allah’ın üzerine yemin ederek şöyle dediler: “Allah ölen kimseleri asla diriltmez.” Yüce Allah onların bu iddialarına şöyle cevap verir: “Bilakis, bu Onun kendi üzerine aldığı gerçek bir vadedir. Fakat insanların çoğu bunu bilmez.”<sup>40</sup>

34 Zümer 39/ 43-44 .

35 Yunus 10/18.

36 Aracılık konusunda bkz. Abdülaziz Bayındır, *Aracılık ve Şirk*, İstanbul, 2005

37 Veysel Güllüce, *Kur’ân-ı Kerim’de Ahiret İnançının Temelleri*, Erzurum, 2001, s. 53-60; İsmail Çalışkan, *Kur’ân’da Din Kavramı*, Ankara, 2002, s.63;

38 eş-Şevkanî, *Fethu’l-Kadîr*, II, 536; el-Alûsî, *Rûhu’l-Meânî*, VII, (cü: 11), 129; Suat Yıldırım, *Kur’ân’da Ulûhiyet*, s.296 .

39 Mehmet Paçacı, *Kutsal Kitaplarda Ölüm Ötesi*, Ankara 2001, s.45-49. Paçacı bu konuda başka kaynaklar da vermiştir.

40 Nahl 16/38.

Müşrikler, kendilerini ahiret diye bir şeyin olmadığına ve olamayacağına o kadar inandırmışlardır ki, Kur'ân'da onların sık sık Hz. Peygamber'den, pervasız bir şekilde, sanki çocuk oyuncuymış gibi, "kıyamet dediğin şeyi hemen bir getir de bir görelim, nasıl bir şeymiş?!" şeklinde alayvârî bir tarzda kıyametin kopmasını acele acele istediklerini görmekteyiz. Buna bir örnek verecek olursak:

"Onlar azabı acele acele istiyorlar... Şayet onun için tayin ve tesbit edilmiş bir vakit olmamış olsaydı o azap onlara hemen gelirdi. Nitekim (vakti gelince) o onlara farkına bile varmadan ansızın geliverecektir."<sup>41</sup>

Görüldüğü gibi müşrikler, ahiretin olmadığına kendilerini o kadar inandırmışlar ki, bu yanlış inançlarını yeminlerinin bütün gücü ile ve hem de Yüce Allah'ın üzerine yemin ederek ifade edebilmektedirler. Bu bakımdan Kur'an ahiret konusuna çok önem vermiş ve bu inancın tekrar gönüllerde yer alabilmesi için üzerinde çok durmuş, bu konuda insanları ikna edici pek çok deliller ortaya koymuştur. Bu bakımdan tevhid ve şirk konusundan sonra Kur'ân'ın ikinci ağırlıklı konusu ahiret ve yeniden dirilme konusudur. Bu vurgunun en önemli göstergelerinden birisi de Kur'ân'da, âhiret gününe imanın Allah'a imanla birlikte 26 yerde<sup>42</sup> birlikte zikredilmiş olması, ayrıca, bu güne kırktan fazla ayrı ayrı isim verilmiş olmasıdır. Bu isimlerden her birisi, o günün çeşitli yönlerine dikkatimizi çeken enteresan isimlerdir.<sup>43</sup> *Yaklaşan gün, karşılık günü, aldanış günü, bağırışıp çağırışma günü, pişmanlık günü, buluşma günü* gibi ... Bundan başka o gün bizzat yaşanacak bazı sahneler canlı bir anlatımla, şahıslar karşılıklı konuşturularak ve pişmanlıklar dillendirilerek o gün adeta gözümüzün önüne getirilmektedir.

### **Müşriklerin İslam öncesinde âhiret hakkında herhangi bir bilgileri vay mıydı?**

Yukarıdaki âyetlerden müşriklerin âhirete kesin olarak inanmadıklarını açıkça anlaşılmaktadır. Bu durumda akla şöyle bir soru gelmektedir. Acaba onların İslam'dan önce âhiret hakkında hiç mi bilgileri yoktu? Başka bir ifade ile İslam'dan önce âhiret diye bir olayı hiç mi duymuşlar mıydı?

Müşriklerin İslâm'dan önce de çeşitli kanallardan ahiret hakkında az-çok bir bilgi sahibi oldukları anlaşılmaktadır.<sup>44</sup> Nitekim, Kur'ân'da da bu soruya net bir cevap almaktayız:

"Onlar ne zaman diriltileceklerini bile bilmezler. Gerçi âhiret hakkında ordan şurdan burdan gelerek kendilerinde bir takım bilgiler toplanmıştı. Ama

41 Ankebût 29/53; Benzeri âyetler için bkz. En'âm 6.57-58; Yunus 10/11, 51; İsrâ 17/11; Kehf 18/58; Meryem 19/84; Hac 22/47; Şuara 26/204; Naml 27/72; Sâffât 37/176; Sâd 38/16; Şûrâ 42/18; Ahkâf 46/24; Zâriyât 51/14.

42 Bunlardan bazıları için bkz. Bakara 2/8, Al-i İmran 3/114, Nisâ 4/39, Mâide 5/69, Tevbe 9/18, Nûr 24/2.

43 Bu isimler için bkz. Mevlüt Güngör, *Kur'ân Penceresinden Bakış*, İstanbul, 1997, s.93.100.

44 Bkz. et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, Beyrut, 1984, cilt: 14, cüz: 20, s.8 , et-Taberî, 27/28' ilgili olarak "Bize Muhammed'den önce de böyle şeyler söylendi" açıklamasında bulunmuştur.

onlar bu konuda derin bir şüphe içindeydiler. Hatta onlar âhirete karşı tamâmen kör idiler... (Yani, âhireti tamâmen gözardı ediyorlardı) Ve bu kâfirler şöyle diyorlardı: "Bizler toprak olduktan sonra mı, hem de eski atalarımız da dahil olmak üzere göya (hayata tekrar) hem de mutlaka çıkartılacak mısınız?! öyle mi?! Şüphesiz daha de önce bize ve atalarımıza böyle şeyler vaad edildi ama bu evvelkilerin masallarından başka bir şey değildir!"<sup>45</sup>

Müşriklerin bir taraftan mükemmele yakın bir Allah inancına sahip olmaları, ama bir taraftan da ahirete inanmamaları, dolayısıyla ölümle birlikte her şeyin bittiğini kabul etmeleri onların çok enteresan bir hayat anlayışı geliştirmelerine sebep olmuştur.

### **Müşrikler nasıl bir inanç-hayat anlayışına sahiptiler?**

Müşrikler Allah'a inandıkları için Allah elbette iyi kullarını mükafatlandırarak, kötü kullarını cezalandıracaktır. Fakat onlara göre ahiret olmadığı için O, bunu bu dünyada yapacaktır. Yani mükafat da, ceza da hepsi bu dünyada olup bitecektir. Yine Allah, elbette hayata bir şekilde müdâhale edecek, iyiye iyi, kötüye de kötü diyecektir, bir takım helalleri ve haramları olacaktır. Onlara göre âhiret olmadığına göre bunu da bu dünyada yapacaktır. Bunun için de onların kendilerine göre şöyle bir anlayış geliştirdikleri anlaşılmaktadır:

1. Bu dünyada durumları iyi olanlar Allah'ın mükafatlandığı kimselerdir.
2. Onlara göre Allah sadece bu dünyada doğruya doğru, eğriye eğri der. Şimdi bu başlıklardan her birisini sırasıyla ele alalım:

#### **1. Bu dünyada durumları iyi olanlar Allah'ın mükafatlandığı kimselerdir:**

Yani bu Dünyada durumları iyi olanlar, zenginler ve rahat bir şekilde yaşayanlar aynı zamanda Allah'ın iyi kullarıdır. Allah, bu iyilikleri, bu güzellikleri, bu zenginlikleri onlara boşu boşuna vermemiş, kendi katında iyi kimseler oldukları için vermiştir. Bu Dünyada durumları kötü olanlar da Allah'ın kötü kullarıdır. Onlar da cezalarını çekmektedirler. O bakımdan rahatlıkla onları itebilir, kakabilir, horlayabilir ve hattâ ezebilirsiniz. Hem de bu davranışınız Allah'ın iradesi doğrultusunda olduğundan bunu rahatlıkla yapabilir, hiçbir huzursuzluk da duymazsınız. Hiç şüphesiz, bu durum çok acımasız bir hayat anlayışı ortaya çıkarıyordu. Toplumdaki fakirler, güçsüzlere ve köleler daha da horlanıyor itiliyor ve kakılıyordu. Yani altta kalan daha da eziliyordu. Bu anlayışlarının ipuçlarını da Kur'ân'da görmekteyiz:

Bu açıklama için ayrıca şu tefsirlere de bakılabilir: el-Hazin, *Lübâbu't-Te'vîl*, Beyrut, trz. III, 391; el-Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, İstanbul, 1329, s. 507; Ebussuûd, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm*, Beyrut, trz. VI, 398; Veysel Güllüce, *Kur'ân-ı Kerim'de Ahiret İnançının Temelleri*, s. 60-62.

“Gördün mü o karşılık (gününü) yalanlayanı?! İşte o, yetimi iten, kakan, yoksulu doyurmaya önyak olmayan kimsedir.”<sup>46</sup> Yani ahiret gününe inanmayan o kimse, kendisi fakirlere yardım etmediği gibi bunu başkalarının da yapmasını istemeyen hatta buna engel olmaya çalışan kimsedir. Bu yanlış mantık Yasin suresinde de şöyle ortaya çıkmaktadır: “Kendilerine: “Allah’ın size verdiği rızıklardan (fakirlere, muhtaçlara) verin!” denildiği zaman o kâfirler iman edenlere şöyle derler: “Dileseydi Allah’ın doyuracağı kimseleri biz mi doyurmaya kalkalım? “Siz (bize-böyle bir şeyi teklif etmekle) Ancak ve ancak apaçık bir sapıklık içindediniz.”<sup>47</sup> Yani böyle bir şeyi bize nasıl teklif edebilirsiniz?! Allah’ın cezalandırdığı kimseleri, o cezadan kurtarmamızı bizden nasıl isteyebilir ve hâşâ bu suretle Allah’ın iradesine karşı çıkmamızı bizden nasıl isteyebilirsiniz?!

Görüldüğü gibi bir de üste çıkmaktadırlar. Kendilerini batıl mantıklarına o kadar kaptırmışlar ki, mü’minleri rahatlıkta sapıklıkla itham edebilmektedirler. Bunu samimi olarak söylemektedirler. Ancak hareket noktaları batıl olduğu için vardıkları netice de yanlış olmakta, ama ne yazık ki, onlar bunun farkında bile olamamaktadırlar.

Aynı mantık, Kehf suresinde de şöyle kendisini göstermektedir: “(böylece o kişi aslında) kendisine zulmederek bahçesine girdi. (Bu sırada arkadaşına): “Ben bu güzelliklerin yok olacağını hiç sanmıyorum. (O inananların söylediği) Kıyametın kopacağını da zannetmiyorum. (Hadî diyelim öyle bir şey olur da) ben Rabbime döndürülürsem orda elbette buradakinden çok daha güzel nimetlerle karşı karşıya kalırım.”<sup>48</sup> Görüldüğü gibi bu kimse kendisini Allah indinde makbul bir kimse olarak görmekte ve hiç ihtimal vermemekle birlikte eğer âhiret diye bir şey olursa Dünyada iken kendisine bu kadar nimetleri veren Allah’ın kendisine orda çok daha fazlasını vereceğinden emin olabilmektedir.

Müşriklerin insanların Allah’ın indindeki değerini tesbit konusunda onların bu Dünyadaki maddi güçlerini, makamlarını ve mevkilerini ölçü olarak almalarının bir göstergesi de onların daha ziyade, fakir, genç ve güçsüz durumda olan Müslümanları küçümseyerek: “Allah’ın bizim aramızdan seçip de lütufta bulunduğu kimseler bunlar mı?”<sup>49</sup> demelerinden anlaşılmaktadır. Ama aynı soru bu sefer kendilerine ahirette araf ehli tarafından şöyle yöneltililecektir: “Allah’ın lütfu kendilerine ulaşamaz diye yemin ettiğiniz kimseler bunlar mı?”<sup>50</sup> Bakın bunlar nerde, siz neredesiniz demeye getirmektedirler. Başka bir surede de onların kendi makamları ve adamları ile övünerek mü’minlere şöyle dedikleri belirtilmektedir: “İki topluluktan hangisinin makamı

46 Mâûn 107/1-3.

47 Yâsîn 36/74.

48 Kehf 18/35-36; Benzeri bir ifade hemen hemen aynı kelimelerle Fussilet 41/50’de de geçmektedir.

49 En’âm 6/53.

50 A’râf 7/49; Benzeri bir âyet için bkz. Hûd 11/31.

daha üstün, meclisindeki adamlar daha güzeldir?”<sup>51</sup> Bu kimseler cehenneme girdikleri zaman etraflarında dünyada iken küçümsedikleri mü'minlerden hiç kimseyi göremeyince tekrar tekrar etrafa bakıp: “Dünyada iken kendilerini şerli addettiğimiz insanlar nerde, onları niye göremiyoruz? Biz onlarla alay etmiştik. Yoksa gözlerimiz mi kayıyor da onları göremiyoruz”<sup>52</sup> diyerek hayflanmaktadırlar. Başka bir yerde de yine ahiretten bir kesiti gözümüzün önüne getiren Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “O suçlular (dünyada iken) mü'minlerle alay edip onlara gülerlerdi. Yanlarından geçerken birbirlerine kaş göz eder(ek onları küçümserler)di. Kendi yandaşlarının yanına döndüklerinde de (mü'minleri ortaya atıp) eğlenmeye başlarlardı. İnananları gördüklerinde “Bunlar sapık insanlar” derlerdi. Halbuki onlar (Benim tarafımdan) onları böyle gözetlesinler diye (görevlendirilip) gönderilmemişlerdi. (Yani onlar yetkiyi nerden alıyorlardı?!) İşte bu gün de mü'minler o kâfirlere gülerler. (Cennetteki) Koltuklarına kurulup seyredeler, o kafirler yaptıklarının karşılığını alıyorlar mı diye...”<sup>53</sup>

## 2. Onlara göre Allah sâdece bu dünyada doğruya doğru eğriye eğri der

Bilindiği gibi âhiretin bir işlevi de orada Yüce Allah tarafından doğruların ve yanlışların net bir şekilde tesbit edilmesidir. Müşrikler kendi kafalarına göre âhireti kabul etmedikleri için bu işlevi de zorunlu olarak Dünyaya taşımış, bunun için de bu dünyada olan biten her şeyi ölçü alarak, “Demek ki Allah böyle istiyor, doğrusu da bu imiş” diyerek kendi yaptıkları yanlışlıkları dahi Allah'ın onayladığını zannedip meşrulaştırma yoluna gitmişlerdir. Onlar bu yolla şirklerini bile Allah'ın razı olduğu bir şey olarak gösterip hiç çekinmeden bunu samimi bir şekilde ifade edebilmişlerdir.

Buna bir örnek olarak şu âyeti verebiliriz: “O ortak koşanlar dediler ki: “Allah dilemeseydi biz Ondan başka hiçbir şeye tapmazdık, ne biz ne de atalarımız ... Ve yine biz Onsuz hiçbir şeyi de haram kılmazdık...”<sup>54</sup> Görüldüğü gibi burada bir suçlarını daha itiraf etmektedirler. O da yine bu mantığa dayarak Allah adına birtakım helaller ve haramlar koymalarıdır. Nitekim onlar daha önce de ifade ettiğimiz gibi, bu yolla kendi kafalarına göre bilhassa eti yenilecek hayvanlar hakkında bir sürü yalan-yanlış hükümler uydurmuşlar sonra da onları Allah'a isnad etmişlerdir. Yani, önce kendileri icad etmişler sonra da Allah'ın hiç müdahale etmediğini görünce demek ki, Allah bundan razı diyerek kendi koydukları hükümleri Allah'ın hükümleriymiş gibi görmeye başlamışlardır.<sup>55</sup>

51 Meryem 19/73.

52 Sâd 38/62.

53 Mutaffifin 83/29-36. Benzerleri için bkz. Mu'minûn 23/105-111; Bakara 2/212.

54 Nahl 16/35.

55 Benzeri örnekler için bkz. En'âm 6.148/150; Zuhuf 43/20

Bu konuda bir ayet de Araf suresinde geçmektedir: “Onlar çirkin bir iş yaptıklarında: “Biz atalarımızı bunun üzerine bulduk, Allah da bize böyle emretti” derler. De ki: Allah böyle çirkin işleri emretmez. Sizler Allah’a bir takım bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?!”<sup>56</sup>

Ayetin sebab-i nüzûlünden öğrendiğimize göre burada sözü edilen çirkin iş onların Kabe’yi çıplak olarak tavaf etmeleridir.<sup>57</sup> Onlar bunu dindarlık adına yapıyorlarmış. Bunu önce kendileri uydurmuş sonra da sözünü ettiğimiz yolla bunu Allah’a isnad etmişler. Ve: “Allah da bize böyle emretti” diyebilmişlerdir. Görüldüğü gibi âyette Yüce Allah bunu şiddetle reddetmekte ve böyle aslımı bilmedikleri bir şeyi Allah’a isnad etmelerinin çok çirkin bir şey olduğunu ifade etmektedir. Onların Kabe’yi tavaf günlerinde çok az yemek gibi bir uygulama içinde olduklarını da aynı ayetin sebab-i nüzûlünden öğreniyoruz.<sup>58</sup> Yüce Allah bu iki yanlış uygulamayı düzelterek müteakip 31.âyette: “Ey Adem oğulları her mescide girdiğinizde elbiselerinizi giyin, yiyeceğinizi ama haddi aşmayın. Çünkü O, haddi aşanları sevmez.” buyurmuştur.

## SONUÇ

Kur’ân’ın anlaşılması konusunda bir katkıda bulunabilmek için yaptığımız bu araştırmada onun ilk muhatapları olan Mekke’lerin özellikle ilah ve ahiret anlayışlarına Kur’ân perspektifinden ışık tutmaya çalıştık. Netice itibarıyla gördük ki, Mekke müşrikleri sanılanın aksine Yüce Allah’ı İslam’dan önce de tanıyor, biliyor ve Ona bu isimle inanıyorlardı. Hatta âyetlerde açıkça belirtildiği gibi, yerin, göğün ve içlerinde barındırdıkları her şeyin yaratıcısının, sahibinin ve idarecisinin O olduğunu, gökten suyu indirip ölümünden sonra yeryüzünü tekrar diriltene, gökten ve yerden herkesi ve her şeyi rızıklandırmanın, kulaklara ve gözlere hükmedenin, ölüden diriye, diriden de ölüye çıkartmanın, kainattaki bütün işleri düzenleyip yürütenin ve her şeyi koruyanın ama korunmaya ihtiyacı olmayanın Allah olduğunu kabul etmekte idiler. Bu bakımdan Kur’ân’ın birinci problemi onlara Allah’ın varlığını isbat edip tanıtmak olmamıştır. Onun asıl problemi onların imanlarına bulaşmış olan şirki temizlemek olmuştur.

Mekke müşriklerinin içlerinde bulunan şirk inancı için ileri sürdükleri gerekçeler de dikkat çekicidir. İlk bakışta masum gibi görünen bu gerekçeler şunlardır: “*Bu ilahlar vasıtası ile biz, Allah’a daha çok yaklaşacağız. Bunlar bizimle Allah arasında aracı olup bize güç, destek ve şeref verecekler ve işlerimizde yardım edip tehlikelerden koruyacaklar.*” Yüce Allah bütün bunların asılsız olduğunu onlara göstermek için çeşitli vesilelerle çeşitli deliller getir-

56 Araf 7/28.

57 et-Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, cilt: 5 cüz: 8, s.153-154; 159-162; el-Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, Beyrut, 1986, II, 155; er-Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, XIV, 55 (Râzî bu sebab-i nüzûlü vermekle birlikte buradaki “fahşâ”nın daha genel olduğunu kanaatini belirtmektedir.) el-Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, VII, 187; İbnu Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, Beyrut, 1983, II, 208, 210; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Beyrut, trz. II, 75.

58 et-Taberî, *Age*, cilt: 5, cüz: 8, s.162; er-Râzî, *Age*, XIV, 60-62; İbnu Kesîr, *Age*, II, 210 (Südd’den naklen)

miş ve misaller vermiştir. Her şeyden önce bu ilahların kendisi ile hiçbir alakalarının olmadığını, böyle bir şey olsa ilk önce kendisinin bundan haberi olması gerektiğini ifade etmiştir. Bundan başka insan ölçeğinde bile hiç bir güç ve iktidar sahibinin durup dururken bu iktidar ve gücünün başkaları ile paylaşmayacağını, böyle bir şey olsa bile neticede bir süre sonra aralarında bir rekabetin doğup neticede göklerin ve yerin düzeninin bozulacağını; bu ilahların aslının vaktiyle yaşamış ve ölmüş kendi kulları olduğunu, onların kendilerini duyup yardım etmelerinin mümkün olmadığını, aksine onların kendilerine bile yardım edemeyeceklerini, ne zaman diriltileceklerini bile bilmediklerini belirtmiştir. Bütün bunların ötesinde Yüce Allah'ın bu konuda sorduğu şu duyarlı soru da dikkat çekicidir: "Allah kuluna kâfi değil mi?"

Ahiret konusu ile ilgili olarak ise, onların çeşitli kanallardan kendilerine ulaşan bilgiler sebebiyle böyle bir gündün haberdar olmakla birlikte, o güne hiç inanmadıklarını, tamamen gözardı ettiklerini görmekteyiz. Bu sebeple Yüce Allah onlarda tamamen dumura uğramış bu önemli inanç esasının yeniden kalplerinde yer alıp kökleşmesi için bu konuya da çok önem vermiştir. Bu cümleden olarak ahirete imanı 26 yerde kendisine imanla birlikte zikretmiş ve bu güne Kur'ân'da kırktan fazla isim vermiştir. Bu isimlerden her biri o günün çeşitli yönlerine dikkat çekmektedir. Ayrıca bu günün mutlaka gerçekleşeceğine dair kendilerinden ve tabiattan çeşitli misaller getirmiş ve böyle bir gün olmasa hayatın çok anlamsızlaşacağını ortaya koymuştur.

Allah'a inanan ama âhirete inanmayan müşriklerin kendilerine mahsus çok garip bir hayat anlayışı geliştirdiklerini görmekteyiz. Onlara göre sadece bu hayat vardır. Yüce Allah iyi kullarını mükafatlandırıp kötü kullarını cezalandıracağına göre, bu da bu dünyada olacaktır. O halde bu dünyada rahat eden, mutlu olan, zengin, nüfuzlu ve güçlü kimseler Allah'ın sevgili kullarıdır. Çünkü Allah bu lütufları onlara durup dururken vermemiştir. Fakirler, güçsüzler ve köleler ise Allah'ın kötü kullarıdır, cezalarını çekmektedirler. O halde cezalarını çeken bu kimselerin bu cezadan kurtulmalarına çalışmak Allah'a karşı çıkmak olacağından yanlıştır. Hatta Allah'ın iradesi doğrultusunda onların daha da ezilmesi gerekir. Bu anlayış işte böyle acımasız bir hayat anlayışı ortaya çıkarmıştır. Fakiri daha fakir yapan, güçsüzü daha da ezen bir hayat anlayışı...

Bundan başka Allah var olduğuna göre O, iyiye iyi kötüye de kötü diyecek emirleri ve yasakları olacaktır. Bunları da Onun adına önce kendileri uydurmuş, zaman içinde Onan hiçbir tepki gelmeyince de demek ki O da böyle istiyor, doğrusu da budur diyerek Onun adına bir takım helaller ve haramlar icad etmişler ve bunları da "Allah da bize böyle emretti" diyerek Ona isnad etmişlerdir. İleri gelenler hem bu kanalı kullanarak, hem de taştan, tahtadan yapılmış olan ve konuşmaları mümkün olmayan putları da kendi istedikleri gibi "ilahlarınız böyle istiyor" deyip konuşarak koydukları kurullarla hep kendi menfaatlerini gözetmişler, zenginliklerini ve nüfuzlarını gün geçtikçe daha da artırmışlardır.

Kur'an, işte böyle acımasız bir hayat anlayışına sahip o toplumu Hz.Peygamber'in rehberliğinde kısa sürede değiştirmiş ve onları bütün dünyaya örneklik edecek ideal bir nesil haline getirmiştir. Hiç şüphesiz, Kur'an, her asırda kendisine kulak veren insanları değiştirecek böyle dinamik ve mucizevî güce her zaman sahip olan ilâhî bir mesajdır.